

Kur'an Medeniyetinin Estetik ve Sanat Açısından Özellikleri

Faruk SOYLU

1. Giriş

Kur'an medeniyeti çerçevesinde estetik ve sanatın özelliklerini kapsayıcı ve nihai bir biçimde anlatmak çok iddialı olacağından konunun sadece Risale-i Nur çerçevesinde nasıl yorumlandığını kişisel bakış açısı ile ifade etmek en doğrusu olacaktır. Bu çalışmada Risale-i Nur eserlerinde öngörülen estetik ve sanat anlayışı amaçları, temelleri, çerçevesi, ölçüleri ve sonuçları itibariyle açıklanmaya çalışılacaktır.

2. Amaç

Kur'an medeniyetinin öngördüğü estetik, sanat ve kültür faaliyetlerinin amaçları Kur'an'ın bütün insanlığa rahmet olması vasfına paralel olarak bütün insanlığın ya da en azından çoğunluğun refahını ve mutluluğunu sağlamaya yönelik olması gerekmektedir. Bu amaca hizmetin en önemli basamağı ise "Hevâ" yerine "Hüdâ"nın temel alınması ve bunun sonucunda "insaniyeten terakki ve ruhen tekâmül" yani insanlığın maddeten ve manen bulunduğu konumun daha ilerisine ve üzerine çıkmasıdır. ¹

Oysa Kuran'la musalaha etmemiş ve ilahi dinlerden yeterince istifade etmemiş Medeniyet-i hazıra'nın dayandığı "beş menfi esas"tan birisi ve "Cazibedar hizmeti, hevâ ve hevesi teşci ve arzularını tatmindir. O hevâ ise, insanın mesh-i mânevîsine sebeptir."² İnsanlığa ilgi çekici hizmetler sunarken nefsin hoşnutluğunu ve arzularının tatminini temel alan günümüz Batı medeniyeti insanlığın belki maddeten refahını ve teknolojik ilerlemesini sağlamış olabilir

1- Mektubat s.474

2- Mektubat s.474

*Risale-i Nur,
Kuran'ın ilahi
mesajlarını günümüz
insanlarına
aktarırken bunu
Kur'an'ın maksatlarına uygun
bir estetik anlayış
ve bakış açısıyla
gerçekleştirmektedir. Ayrıca
bunu yaparken
kullandığı dilin
stil ve üslubunun
en dikkat çeken
tarafı asırlar boyu
oluşmuş din
dilini yeniden
canlandırması ve
din dilini Kur'an
medeniyetinin
kültürünün
modern insana
aktaracak bir
biçimde yeniden
hayatla iç içe bir
hale getirmesidir.*

ama ruh ve maneviyat cephesinde insanlığın gerilemesi ve aşağılara düşmesi sonucunu getirmiştir.

3. Estetik Anlayışı ve Çerçevesi

Risale-i Nur, Kuran'ın ilahi mesajlarını günümüz insanlarına aktarırken bunu Kur'an'ın maksatlarına uygun bir estetik anlayış ve bakış açısıyla gerçekleştirmektedir. Ayrıca bunu yaparken kullandığı dilin stil ve üslubunun en dikkat çeken tarafı asırlar boyu oluşmuş din dilini yeniden canlandırması ve din dilini Kur'an medeniyetinin kültürünü modern insana aktaracak bir biçimde yeniden hayatla iç içe bir hale getirmesidir. Risale-i Nur bu yönüyle son iki asırdır hayat alanından uzaklaştırılmak istenen İslam kültürünü ve mirasını dikkatli ve sıhhatli bir filtreden geçirdikten sonra bunu yeni nesillere aktarır.

Risale-i Nur, İslam'ın kültür çerçevesini oluştururken bunu insan, kâinat ve Allah arasındaki ilişkilere dayandırır ve bu ilişkilerin anlamlılığını Esmâ-i Hüsnâ'nın kâinat ve mahlûkât üzerinde tecellisine ve bu tecellinin insanın akıl, kalp ve ruh dünyasında makes bulması ile açıklar.

Risale-i Nur'da 'esmâ-i hüsnâ' ve 'ubudiyet' merkezli bir sanat ve estetik anlayışı karşımıza çıkmaktadır. Yalsızuçanlar'a göre ise bunu 'marifet estetiği' veya 'hakikat estetiği' olarak ifade etmek daha uygun olacaktır.³

Risale-i Nur her şeyde bir güzelliğin var olduğunu sanat ve Sani' arasındaki bağa dikkat çekerek göstermeye çalışır. Her şey ya bizatihi güzeldir ya da neticeleri itibariyle güzeldir. Her şeyi güzel gösteren, Sani'in hadiseler ve faaliyetler arkasında ve altında yatan niyet ve kastı olduğu ifade edilir. "Güzel gören güzel düşünür." cümlesinde âleme ve hadisata bu derin bakış açısının insan zihninde ve kalp ve ruh dünyasında meydana getirdiği olumlu, güzel ve yapıcı tesire dikkat çekilir.

"Hayr-ı Mutlak'tan hayır gelir, Cemil-i Mutlak'tan güzellik gelir, Hakîm-i Mutlak'tan abes bir şey gelmez."⁴ sözleriyle ifade edildiği gibi Cenab-ı Hakk'ın yarattığı her canlı ve cansız varlık hayırdır, güzeldir ve hikmetlidir. Çünkü en küçük atomdan, en büyük yıldız kadar evrenin her yerine dağılmış bulunan süslü, düzenli ve sanatlı eserler Allah'ın esmasını ve sıfatlarını gösterirler.

Risale-i Nur'un kâinatın yaratılış amacı ve şekli hakkındaki ifadelerine bakmak sanatlı eserler ve Sanatkâr arasındaki ilişkiyi net olarak anlamamızı sağlar.

Hem cemel-i rahmetini ve hüsn-ü şefkatini ve kemal-i rububiyetini zîşuurlara göstermek ve onları şükre ve hamde sevk etmek için bu kâinatı öyle bir ziyafetgâh ve bir teşhîrgâh ve öyle bir seyrangâh ki; hadsiz çeşit çeşit, leziz nimetler ve gayet antika, hadsiz hârîka san'atlar içinde dizilmiş bir tarzda halkeden bir Sâni'-i Rahîm ve Kerim...⁵

Buna göre, rahmet ve kerem sahibi ve sanatkâr olan Allah, rahmetinin ve şefkatinin güzelliğini, terbiye ediciliğinin kemalini şuur sahiplerine göstermek ve onların teşekkürünü almak için bu kâinatı leziz nimetler ve harika sanatlarla dolu bir ziyafet, sergi ve gezi yeri şeklinde yaratmış. Bir başka ifadeyle

3- Çağlaroğlu Taha. *Risale-İ Nur Estetiği: Aşkın Güzellik*, Etkileşim Yayınları, 2010. S. XXX

4- *Sözler* s.84

5- *Asa-yı Musa* s.57

Allah “Her bir sanatıyla kendini hem tanıttırmak, hem sevdirmek, hem her bir çeşit manevi cemalini göstermek ister bir tarzda bu kâinatı antika san’atlarla süslendirmiştir.”⁶

Risale-i Nur zerreden yıldızlara, en küçük canlıdan en büyüğüne kadar tüm varlıkların büyük bir düzen ve uyum içerisinde harika işler gerçekleştirdiğini ve kendilerinde tecelli eden ilahi isimler adına harika güzellikler sergilediğini sayısız örneklerle göstermektedir. Burada sadece birkaç tanesi verilecektir.

“Mesela, **وَلَطْرُ** ismine mazhar olan bir ağacın dış görünüşü uyumlu, san’atı, çeşit çeşit nakışlar ve yıldızlarla süslenmiş bir elbise gibidir ki, Allah’ın kudretinin büyüklüğünü, hikmetinin kemalini ve rahmetinin cemalini gözlere gösterir.”⁷

Büyük bir düzen ve ustalıklı hikmetli işler yapan bir başka unsur da havadır. “.. azot ve müvellidülhumuza (oksijen) gibi iki basit maddeden ibaret olan havanın zerreleri birbirinin misli iken, zemin yüzünde yüz binler tarzda bulunan Rabbanî san’atlarda kemal-i intizam ile bir dest-i hikmet tarafından çalıştırılıyor...”⁸

Celal ve sanat sahibi Allah’ın sanatını gösteren diğer bir unsur da yıldızlar ve gökyüzüdür: “Hem semavat yüzünde, öyle bir haşmet içinde bir parlamak ve bir zînet içinde bir tebessüm var ki; Sâni’-i Zülcelal’in ne kadar muazzam bir saltanatı, ne kadar güzel bir san’atı olduğunu gösterir.”⁹

Allah’ın yüce sanatını ve maharetini gösteren diğer bir misal de insan vücudu ve vücut organlarıdır:

Senin vücudun bin kubbeli hârika bir saraya benzer ki; her kubbesinde taşlar, direksiz birbirine baş başa verip, muallakta durdurulmuş. Belki senin vücudun, bin defa bu saraydan daha acibdir. Çünkü o saray-ı vücudun, daima kemal-i intizamla tazelenmektedir. Gayet hârika olan ruh, kalb ve manevî letaiften kat’-ı nazar, yalnız cesedindeki her bir âza, bir kubbeli menzil hükümdededir. Zerreler, o kubbedeki taşlar gibi birbirleriyle kemal-i muvazene ve intizam ile başbaşa verip, hârika bir bina, fevkalâde bir san’at, göz ve dil gibi acib birer mu’cize-i kudret gösteriyorlar.¹⁰

Şu âlemi süslendiren düzenli sanat eserleri Allah’ın çeşitli esmasına delalet ederler. Verilen misallerden biri çiçek ve meyvelerin Allah’ın Kadîr, Hakîm, Rahîm, Kerim ve Sâni’ isimlerini göstermesidir:

Bilhâssa nebatatın basit bir topraktan çeşit çeşit enva’larıyla, ayrı ayrı çiçek ve meyveleriyle, nihayetsiz Kadîr, nihayetsiz Hakîm, nihayetsiz Rahîm ve Kerim bir Sâni’ın vücub-u vücuduna bedahetle şahadet ettikleri gibi; heyet-i mecmuasındaki vahdet-i idare ve vahdet-i tedbir ve menşe’ ve mesken ve hilkat ve san’atça beraberlik ve birlik ve ucuzluk ve kolaylık ve çokluk ve yapılmakta çabukluk noktalarından, o Sâni’ın vahdetine ve ehadiyetine şahadet ederler.”¹¹

6- Asa-yı Musa s.57

7- Asa-yı Musa s.34

8- Asa-yı Musa s.102

9- Asa-yı Musa s.153

10- Asa-yı Musa s.161

11- Asa-yı Musa s.203

*Risale-i Nur
zerreden
yıldızlara, en
küçük canlıdan
en büyüğüne
kadar tüm
varlıkların büyük
bir düzen ve
uyum içerisinde
harika işler
gerçekleştirdiğini
ve kendilerinde
tecelli eden ilahi
isimler adına
harika güzellikler
sergilediğini
sayısız örneklerle
göstermektedir.*

Allah'tan insana
gelen ihsan,
ikram, in'am ve
rehberliğe karşı
insandan da
Allah'a karşı da
itaat, istihsan,
takdir, perestiş
ve şükran ortaya
çıktığı takdirde
bunun sonucunda
yine Allah'tan
insana ebedi bir
alaka, sevgi ve
yararlandırma
sürüp gider.

Risale-i Nur, Kur'an-ı Kerim'in çeşitli ayetlerinde geçen ve Cenab-ı Hakk'ın kudretinin ve rahmetinin ve rububiyetinin büyüklüğünü gösteren ve vahdaniyetine şahadet eden harika hadiselerden misaller verir. Bunlardan göğün ve yerin yaratılışı, gece ve gündüzün ayrı kılınması, denizde gemi gibi vasıtalarla ulaşımın sağlanması, yağmuru semadan yeryüzüne yağdırıp hayatı canlandırması, çeşitli hayvan ve canlıların basit bir topraktan yaratılması, rüzgârın bitkilerin tozlaşma ile çoğalmasında ve canlıların teneffüsünde hizmet ettirilmesi ve bulutların atmosferde çeşitli vazifelerde kullanılması gibi harika olaylar sayılarak onlarda tecelli eden kudret, rahmet, hikmet ve sanat tecellilerini düşünmeye, tefekkür etmeye ve ders almaya insan aklı davet edilmektedir.¹²

Kâinata ve içindeki eserlerde görülen sanat, güzellik ve süsleme Sanatkârın bu fiillerdeki irade ve kastını gösterir. Bu da sevdiği ve beğendiği sanatını anlayacak, beğenecek ve takdir edecek şuur sahibi varlıkların vücudunu gerektirir.

“Bilmüşahede şu masnuatta gayet güzel tahsinat, nihayet derecede süslü tezyinat vardır. Ve bilbedahe şöyle tahsinat ve tezyinat, onların Sâni'inde, gayet şiddetli bir irade-i tahsin ve kasd-ı tezyin var olduğunu gösterir. Ve irade-i tahsin ve tezyin ise, bizzarure o Sâni'de, san'atına karşı kuvvetli bir rağbet ve kudsi bir muhabbet olduğunu gösterir. Ve masnuat içinde en câmi' ve letaif-i san'atı birden kendinde gösteren ve bilen ve bildiren ve kendini sevdiren ve başka masnuattaki güzellikleri “Maşâallah” deyip istihsan eden, bilbedahe o san'atperver ve san'atını çok seven Sâni'in nazarında en ziyade mahub, o olacaktır.”¹³

Bu sanat eserlerinin güzelliklerini görüp takdir etmek ve ihsanına şükürle karşılık vermek görevlerini yerine getiren insan, Yaraticıya layık bir muhatap olur ve onun nazarında sevgiye ve taltife erişir.

Risale-i Nur, Allah ve insan arasındaki bu münasebeti birbirine karşılık gelen iki levha ve daire şeklinde ele alır. Bu iki taraflı münasebet estetik, sanat, terbiye edici külli irade ile bunları görme, anlama, takdir etme ve minnettarlıkla dile getiren cüzi iradenin muhatabiyeti üzerine kurulmuştur.

Şimdi iki levha, iki daire görünüyor. Biri: Gayet muhteşem, muntazam bir daire-i rububiyet ve gayet musanna', murassa' bir levha-i san'at... Diğeri: Gayet münevver, müzehher bir daire-i ubudiyet ve gayet vâsi', câmi' bir levha-i tefekkür ve istihsan ve teşekkür ve iman vardır ki, ikinci daire bütün kuvvetiyle birinci dairenin namına hareket eder.¹⁴

Bu muhatabiyet sonucunda, Allah'tan insana gelen ihsan, ikram, in'am ve rehberliğe karşı insandan da Allah'a karşı da itaat, istihsan, takdir, perestiş ve şükran ortaya çıktığı takdirde bunun sonucunda yine Allah'tan insana ebedi bir alaka, sevgi ve yararlandırma sürüp gider.

Kâinata ve hayatta görünen çirkinlik, kötülük ve olumsuzluklar bile güzeldir. Çünkü “Her şey ya hakikaten güzeldir, ya bizzât güzeldir veya neticeleri itibariyle güzeldir. Ve bu güzellik, rububiyet-i âmmeye ve şumul-ü rahmete ve tecelli-i âmmeye bakar”¹⁵. Ayrıca “Halk-ı şer, şer değil, belki kesb-i şer şerdir. Çünkü halk ve icad, bütün netaice bakar; kesb, hususî bir mübaşeret olduğu için, hususî netaice bakar.”¹⁶ sözleriyle ifade edildiği gibi ilk bakışta güzel olmayan

fil, hal ve durumlar, genel sonuçları bakımından güzeldir.

Bu her şeyi güzel yönleriyle ve sonuçları itibariyle gören bakış açısının tabii sonucu da elbette güzel olacaktır ve insan hayatına güzellik ve mutluluk olarak yansıyacaktır. “Güzel gören, güzel düşünür. Güzel düşünen, hayatından lezzet alır.” Rabbimizi bize tarif eden üç büyük muariften biri olan Hz. Peygamber’in (SAV) getirdiği tevhid nuru sayesinde kâinata, varlıklara ve olaylara güzel bakmanın ne olduğunu öğrenmekteyiz.

“Bak! Öyle bir ziya-yı hakikat neşreder ki: Eğer onun o nuranî daire-i hakikat-ı ırşadından hariç bir surette kâinata baksan; elbette kâinatın şeklini bir matemhane-i umumî hükmünde ve mevcudatı birbirine ecnebi, belki düşman ve camidatı dehşetli cenazeler ve bütün zevil-hayatı zeval ve firakın sillesiyle ağlayan yetimler hükmünde görürsün. Şimdi bak: Onun neşrettiği nur ile o matemhane-i umumî, şevk u cezbe içinde bir zikirhaneye inkılab etti. O ecnebi, düşman mevcudat, birer dost ve kardeş şekline girdi. O camidat-ı meyyite-i samite birer munis memur, birer müsahhar hizmetkâr vaziyetini aldı ve o ağlayıcı ve şekva edici kimsesiz yetimler, birer tesbih içinde zâkir veya vazife paydosundan şâkir suretine girdi.”¹⁸

Hz. Peygamber’in insanlığa getirdiği nur sayesinde kâinat karanlık, yaşlı ve iç karartıcı bir mekân olmaktan çıkar, birbirine dost ve arkadaş, varlıkların heyecan ve neşe içinde fitri görevlerini yaptıkları bir mekâna dönüşür; cansız varlıklar bile itaatkâr hizmetkârlara döner. Bu bakış açısında kötümserlik ve umutsuzluğa yer yoktur.

Risale-i Nura göre kâinat, insan ve mevcudat eşsiz bir güzelliğe sahiptir, çünkü varlık âlemi sınırsız cemal ve hüsn sahibi bir Sani’in eseridir. Allah’ın bin bir esmasının tecelli yeridir, yansımasıdır.

Bu anlayışa uygun olarak vücut, ruh ve şuur sahibi bir varlık olan insana yüklenen en önemli yaratılış gayesi, varlık âlemine yansıyan bu ilahi sanat yansımasını, cemal ve hüsnü keşfetmek, marifetullaha götürecektir tarzda tefekkür etmek, Sani’ini takdir ve tahsin etmek ve kâinatın yaratılış sırlarını okuyup yaratıcının marifetine ulaşmaktır. Ayrıca Yaratıcının insandan istediklerini, gönderdiği elçi ve fermanlarından öğrenmek ve dünya misafirhanesinin teşrifat kurallarına uygun bir hayat geçirmektir.

4. Sanat ve Edebiyatta Ölçüler

Risale-i Nur Kur’an-ı Kerim’deki ayetlerin temel unsurlarının ve maksatlarının “tevhid, nübüvvet, haşir, adalet ile ibadet olmak üzere dört” olduğunu ifade eder.¹⁹ Bu sebeple Kur’an’da bahsi geçen meselelerden her birisinin bu temel maksatlara insanlığı sevk ettiğini ve “saadet-i beşeriyeyi dünyada temine hizmet etmekle beraber hayat-ı ebediyesine de hizmet” ettiğini dile getirir. İnsanlık medeniyetinin önemli alanlarından biri olan sanat uğraşlarının ve edebiyatın da bu dört maksada uygun ve “beşerin saadetine” yönelik bir biçimde ele alınması gerektiği vurgulanmaktadır.

Batı medeniyetinin önemli sanat uğraş alanlarından olan resim ve heykeltıraşlığın Kur’an’dan ilham alan İslam medeniyetinde revaç bulmaması yu-

Hz. Peygamber’in insanlığa getirdiği nur sayesinde kâinat karanlık, yaşlı ve iç karartıcı bir mekân olmaktan çıkar, birbirine dost ve arkadaş, varlıkların heyecan ve neşe içinde fitri görevlerini yaptıkları bir mekâna dönüşür; cansız varlıklar bile itaatkâr hizmetkârlara döner. Bu bakış açısında kötümserlik ve umutsuzluğa yer yoktur.

17- Mektubat s.473

18- Mektubat s.198

19- İzzat-ül İzzat s.12

Yine Risale-i Nur'da günümüz medeniyetinin en önemli uğraş sahası olan edebiyatın ve edebi ürünlerin Kur'an'ın hikmetine uygun bir biçimde ele alınması gerektiği ifade edilir. Kur'an'a uygun edebiyat eserlerinin hüznün ve neşe gibi insani duygulara yaklaşım biçiminin "öksüz bir yetimin muzlim bir hüznün ile ümitsiz ağlayışı" ya da "sarhoş bir ayyaşın velvele-i gınası" şeklinde değil, belki "ulvî bir âşıkın muvakkat bir iftiraktan müştakane, ümidkârane bir hüznün ile gınası (şarkısı); hem zafer veya harbe ve ulvî fedakârlıklara sevk etmek için teşvikkârane kasaid-i vataniye" şeklinde olması gerektiği anlatılmaktadır.

karıda bahsedilen Kur'anî maksatlarla ve beşerin saadeti hedefi ile izah edilir. Mesela "Kur'an'ın Sanem-perestliği ve sanem-perestliğin bir nevi taklidi olan suret-perestliği şiddetle men'etmesi" beşerin saadeti ile ilgili olduğu ve "gölgeli, gölgesiz suretlerin ya bir zulm-ü mütehcir veya bir riya-yı mütecessid veya bir heves-i mütecessim" olmasından dolayı "beşeri zulme ve riyaya ve hevaya sevk etmesi, hevesi kamçılayıp teşvik" etmesi nedeniyle yasaklandığı açıklanır. Bu yasaklamanın arkasındaki diğer bir hikmetin de "kadınların hürmetini muhafaza" etmek, "şefkat madeni" olan kadınların "hevesat-ı rezilenin ayağı altında zillet çekmemeleri", "âlet-i hevesat, ehemmiyetsiz bir meta' hükmüne geçmemeleri" olduğu anlatılır. Oysa günümüz medeniyeti "kadınları yuvalarından çıkarıp, perdelerini yırtıp, beşeri de baştan çıkarmış, açık-saçıklık, samimî hürmet ve muhabbeti izale edip ailevî hayatı zehirlemiştir", "hususan suretperestlik, ahlâkı fena halde sarsmış ve sukut-u ruha sebebiyet vermiştir."²⁰

Yine Risale-i Nur'da günümüz medeniyetinin en önemli uğraş sahası olan edebiyatın ve edebi ürünlerin Kur'an'ın hikmetine uygun bir biçimde ele alınması gerektiği ifade edilir. Kur'an'a uygun edebiyat eserlerinin hüznün ve neşe gibi insani duygulara yaklaşım biçiminin "öksüz bir yetimin muzlim bir hüznün ile ümitsiz ağlayışı" ya da "sarhoş bir ayyaşın velvele-i gınası" şeklinde değil, belki "ulvî bir âşıkın muvakkat bir iftiraktan müştakane, ümidkârane bir hüznün ile gınası (şarkısı); hem zafer veya harbe ve ulvî fedakârlıklara sevk etmek için teşvikkârane kasaid-i vataniye" şeklinde olması gerektiği anlatılmaktadır. Medeniyetin verdiği hüznün "fakd-ül ahabdan, yani ahbabsızlıktan, sahipsizlikten gelen karanlıklı bir hüzündür ki; dalalet-âlûd, tabiatperest, gafletpîşe" dir. Oysa Kur'an'ın verdiği hüznün "fırak-ul ahabdan gelir, yani ahab var, fırakında müştakane bir hüznün verir. İşte şu hüznün, hidayet-eda, nur-efşan"dır. Aynı şekilde "tiyatrocu, sinemacı, romancı medeniyetin edebiyatının" verdiği neşenin "nefsi hevesata teşvik" ettiği, Kur'an'ın verdiği neşenin ise "nefsi susturup, ruhu, kalbi, aklı, sırrı maaliyata, vatan-ı aslilerine, makarr-ı ebedilerine, ahab-ı uhrevilerine yetişmek için latif ve edebî masumane bir teşviktir ki, o da Cennet ve saadet-i ebediye ve rü'ye-i cemalullah'a beşeri sevk eder ve şevke getirir."²¹

Bu sebeplerdir ki, Risale-i Nur "cin ve insin hattâ şeytanların netice-i efkârları ve muhassala-i meseâleri olan medeniyet ve hikmet-i felsefe ve edebiyat-ı ecnebiye, Kur'an'ın ahkâm ve hikmet ve belâgatına karşı âciz derekesinde"²² olduklarını beyan eder.

Çağlaroğlu'na göre Risale-i Nur insan ruhunun estetik eğitimini üstlenmiştir.²³ Risale-i Nur, insana istikameti, doğruyu ve güzeli gösterir ve yanlış meyillerini tedavi eder. Risale-i Nur, bu görevi Resul-i Ekrem'in (SAV) bütün ef'al ve akval ve ahvalindeki istikameti örnek göstermek, Kur'an-ı Kerim'in kâinat kitabının tekvini ayetlerini okutturmak, mahiyetini göstermek amacıyla beşer aklını nasıl nurlandırdığını göstermek suretiyle yerine getiriyor.

Resul-i Ekrem'in (SAV) ... harekât ve sekenatı, itidal ve istikamet üzerine gitmiştir. (...) ifrat ve tefritten içtinab etmiştir. (...) Meselâ: Kuvve-i akliyenin fesad ve zulmeti hükmündeki ifrat ve tefriti olan gabavet ve cerbezeden müberra olarak, hadd-i vasat ve medar-ı istikamet olan hikmet noktasında kuvve-i akliyesi daima hareket ettiği gibi; kuvve-i gazabiyenin fesadı ve ifrat

20- Sözler s.410

21- Sözler s.411

22- Sözler s.412

23- Çağlaroğlu Taha. *Risale-İ Nur Estetiği: Aşkın Güzellik*, Etkileşim Yayınları, 2010.

ve tefriti olan korkaklık ve tehevürden münezzeh olarak, kuvve-i gazabiyenin medar-ı istikameti ve hadd-i vasatı olan şecaat-ı kudsiye ile kuvve-i gazabiyesi hareket etmekle beraber; kuvve-i şehviyenin fesadı ve ifrat ve tefriti olan humud ve fücürdan musaffâ olarak, o kuvvenin medar-ı istikameti olan iffette, kuvve-i şehviyesi daima iffeti, a'zamî masumiyet derecesinde rehber ittihaz etmiştir.²⁴

Hazret-i Peygamber (SAV) bütün hayatında, doğal hallerinde, şer'i hükümlerde hep istikameti tercih etmiş; zulüm ve zulümat olan ifrat ve tefritten kaçınmıştır. Risale-i Nur, istikamet dairesinde sarf edilen bir gençliğin ebedi, baki bir gençliği kazandıracakını Kur'an ayetlerinin müjdesine dayanarak belirtiyor;²⁵ Kur'an'ın "insanları terbiye ve nefislerini tezkiye ve kalblerini tasfiye ettiğini, ruhlara inkişaf ve terakki ve akıllara istikamet ve nur ve hayata hayat ve saadet verdiğini"²⁶ temsili hikâye, mecaz ve mesellerle aklı, kalbi ve duyguları ikna ederek izah ediyor.

5. Sonuçlar

Kuran'ın insanlık medeniyetine sunduğu en önemli kazanç insanın kendisine, kâinat ve içindeki varlıklara bakışını iman çerçevesine oturtmasıdır. İnsanın her şeyi imanî bir bakış açısıyla değerlendirmesidir.

Risale-i Nur'da insanın diğer varlıklar gibi mahlûk olduğu ve mahlûkiyet bakımından onlarla aynı seviyede olduğu açıklanır. İnsan kendini kibirlenecek seviyede diğer varlıklardan üstün göremeyeceği gibi, Yaratıcı dışında hiçbir varlığı tapacak düzeyde kendinden üstün göremez. Bu konu Risale-i Nur'da şu sözlerle ifade edilir:

"Kur'an'ın desatirindedir ki, Cenab-ı Hakk'ın masivasından hiçbir şeyi ona taabbüd edecek bir derecede kendinden büyük zannetme. Hem sen kendini hiçbir şeyden tekebbür edecek derecede büyük tutma. Çünkü mahlukat, mabudiyetten uzaklık noktasında müsavi oldukları gibi, mahlukiyet nisbetinde de birdirler."²⁷

"Kur'an'ın hâlis ve tam şakirdi ise, bir abddir. Fakat âzam-ı mahlûkata karşı da ubudiyete tenezzül etmez ve Cennet gibi en büyük ve âzam bir menfaati gaye-i ubudiyet yapmaz bir abd-i azizdir. Hem halim selimdir. Fakat Fâtır-ı Zülcelâlınden başkasına, izni ve emri olmadan tezellüle tenezzül etmez bir halim-i âlihimmettir."²⁸

Kur'an'dan ders almış bir mü'min, Allah'tan başkasına zillet gösterip yalvarmayacağı gibi diğer mahlûkata da üstünlük taslamaz. Kendine düşman kabul etmez.

Kur'an'ın şakirdi ise, semâvat ve arzdeki umum salih ibâdı kendine kardeş telâkki ederek, gayet samimî bir surette onlara dua eder. Ve saadetleriyle mes'ut oluyor. Ve ruhunda şedit bir alâkayı onlara karşı hisseder. Hem en büyük şey olan Arş ve şemsi musahhar birer memur ve kendi gibi bir abd, bir mahlûk telâkki eder.²⁹

Bütün yaratılmış varlıklar aynı Sani'in eserleri olduğu için Sani'a nispetle dost ve arkadaştır. Hiç bir unsur diğerine düşman değildir. Her bir varlığın yaratılış gayesi ve muayyen bir vazifesi vardır. Her şeyin sahibi ve maliki

Risale-i Nur'da insanın diğer varlıklar gibi mahlûk olduğu ve mahlûkiyet bakımından onlarla aynı seviyede olduğu açıklanır. İnsan kendini kibirlenecek seviyede diğer varlıklardan üstün göremeyeceği gibi, Yaratıcı dışında hiçbir varlığı tapacak düzeyde kendinden üstün göremez.

24- Lem'alar s.60

25- Asa-yı Musa s.22

26- Asa-yı Musa s.128

27- Lem'alar s.114

28- Lem'alar s.118

Bütün yaratılmış
varlıklar aynı
Sani'in eserleri
olduğu için Sani'a
nispetle dost ve
arkadaştır. Hiç bir
unsur diğerine
düşman değildir.
Her bir varlığın
yaratılış gayesi
ve muayyen
bir vazifesi
vardır. Her
şeyin sahibi ve
maliki Allah'tır.
Öyleyse insan
diğer varlıklara
saygılı ve dostça
davranmalıdır.
Onlara Sahibin
izni ve rızası
çerçevesinde
yaklaşmalı ve
onlardan istifade
etmelidir.

Allah'tır. Öyleyse insan diğer varlıklara saygılı ve dostça davranmalıdır. Onlara Sahibin izni ve rızası çerçevesinde yaklaşmalı ve onlardan istifade etmelidir. İnsan kendisini diğer varlıkların sahibi olarak ve her türlü tasarrufa malik bir derecede göremez. Onların hak ve hukukuna saygı göstermek zorundadır.

İnsan içinde yaşadığı toplumda içtimai hayatın kurallarını ve akışını da bu bakış açısına dayandırmalıdır. Bireyler ve gruplar arasındaki ilişkiler emniyet ve selamet içinde, karşılıklı yardımlaşma ve dayanışma içerisinde cereyan etmelidir. Din, sınıf ve vatan mensubiyetleri insanları birbirine bağlar; kardeşlik, birlik ve yardımlaşmayı sağlar ve gerçek bir saadeti temine çalışır.

"Amma hikmet-i Kur'aniye ise, nokta-i istinad, kuvvete bedel "hak"ı kabul eder. Gayede menfaate bedel, "fazilet ve rıza-yı İlahî"yi kabul eder. Hayatta düstur-u cidal yerine, "düstur-u teavün"ü esas tutar. Cemaatlerin rabitalarında; unsuriyet, milliyet yerine "rabita-i dinî ve sınıfı ve vatani" kabul eder. Gayatı; hevesat-ı nefsanienin tecavüzatına sed çekip, ruhu maaliyata teşvik ve hissiyat-ı ulviyesini tatmin eder ve insanı kemalât-ı insaniyeye sevk edip insan eder. Hakkın şe'ni, ittifaktır. Faziletin şe'ni, tesanüddür. Düstur-u teavünün şe'ni, birbirinin imdadına yetişmektir. Dinin şe'ni, uhuvettir, incizabdır. Nefsi gemlemekle bağlamak, ruhu kemalâta kamçılama serbest bırakmanın şe'ni, saadet-i dareyindir."³⁰

Demek ki insanlar ve toplumlar arası münasebetler, karşılıklı iletişim ve etkileşimin biçimi ile çok yakından ilgili olan kültür ve kültür faaliyetleri, insan-kâinat-Yaratıcı arasındaki münasebetlere bakış açısına uygun bir biçimde düzenlenmelidir.

Kuran'ın terbiyesine uygun bir şekilde bir hayat kuran ve sosyal bir düzen oluşturan insanlık bu temel yaklaşımı her şeye yansıtmalıdır. Sanata, mimariye, ekonomiye, hukuka ve diğer alanlara hâkim anlayış bu olmalıdır.

Bu sebeple bu anlayışa sahip Müslümanlar medenileşme sürecinde medeniyetlerini ve eserlerini oluştururken çevreye uyumlu, duyarlı ve çevrede yaşayan diğer varlıkların hayat hakkını gözetin ve hayatın bir bütün halinde daha güzel olacağına bilinci ile hareket etmişlerdir. Mimari eserlerin oluşturulmasında sesin, ışığın, rengin, ısının, bitki örtüsünün, iklimin ve diğer unsurların uyumu bariz bir şekilde yansıtılmıştır.

İslam'da sanatın biçimi ve formu açısından kısmi kısıtlama olsa da günümüzde her alanda ve formda sanata yansıyan yönünün olduğu ve her formda sanat faaliyetiyle uğraşılabilmesi genel kanaat olarak ifade edilebilir. Resim ve müzik, sinema, tiyatro ve edebiyatın bütün formlarında (şiir, nesir, roman vs.) İslam'a uygun eser verilebileceği ve faaliyet gösterilebileceği günümüzdeki örneklerle ortaya çıkmıştır.

Yöntem, ortam ve içeriğin Kur'an ve sünnete göre meşru çerçevede olması şartıyla sanatın her dalında faaliyet düzenlenebileceği de rahatlıkla söylenebilir.

Estetik ve sanat anlayışı ve kültürle ilgili olarak Risale-i Nur'dan çıkarabileceğimiz temel prensiplerden bazıları şöyle sıralanabilir.

Kuran medeniyetinin estetik ve sanat anlayışı 'esmâ-i hüsnâ' ve 'ubudiyet' merkezlidir.

Kâinatı yaratılmış her şey ya bizatihi güzeldir ya da neticeleri itibarıyla güzeldir. Muhteşem bir güzellik, süsleme ve sanat kâinatın her tarafında müşahede edilmektedir.

Bu âlemde cereyan eden olayların arkasındaki gizli güzelliği ve ilahi kast ve iradeyi görmek ilahi elçiler ve fermanlarla insanlığa sunulmuş büyük bir rahmettir. Özellikle Hz. Peygamber (SAV) ve Kur'an-ı Kerim sayesinde kâinata, varlıklara ve olaylara güzel bakmanın ne olduğunu öğrenmekteyiz.

Sanat, İslam'ın ve Kur'an'ın edebi ile edep lenmeli. Bu edep dairesinde kendine uygun bir hareket alanı çizmeli. Meşruiyet içinde hareket etmeli.

Sanat faaliyetleri, dünyanın üç yüzünden ilk iki yüzüne yani Allah'a ve esma-i ilahi ile ahirete bakan yüzlerine dönük olarak düzenlenmeli. Fena ve zevale maruz kalan ve nefsin, hevânın ve şeytanın amaçlarına hizmet eden üçüncü yüzünün emrinde olmamalı.

Estetik ve sanat anlayışının ve kültürün, insanların diğer canlılar, çevre, doğa ve kâinatla bütünlük ve uyum içinde oluşturulması gerekir.

Estetik ve sanat insanın yeteneklerini, kuvvelerini (kuvve-i akliye, kuvve-i gadabiye ve kuvve-i şehviye), ruh ve kalbini, duygularını ve latifelerini yüce gayelere, güzel ahlaka ve istikamet dairesine teşvik etmeli.

Sanat insanı kısaca insan-ı kâmil olmaya yönlendirmeli. Rıza-i İlahiye dönük olmalı ve İ'la-yi Kelimetullah'a hizmet etmelidir.

Sanat ve edebiyatın Kur'an'ın maksatlarına uygun bir biçimde yaklaşım- lar sergilemesi ve ürün vermesi gerekir.

İnsanın şeref ve haysiyetini koruması, insanlığın dünya ve ahiret saadeti- ni temine yönelik olması gerekir.

Özet

Kur'an medeniyeti çerçevesinde estetik ve sanatın özelliklerini kapsayıcı ve nihai bir biçimde anlatmak çok iddialı olacağından konunun sadece Risale-i Nur çerçevesinde nasıl yorumlandığını kişisel bakış açısı ile ifade etmek en doğrusu olacaktır. Bu çalışmada Risale-i Nur eserlerinde öngörülen estetik ve sanat anlayışı amaçları, temelleri, çerçevesi, ölçüleri ve sonuçları itibariyle açıklanmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler

Kuran medeniyeti, estetik, sanat, güzellik, Esmâ-i Hüsnâ, ibadet

Abstract:

A comprehensive description of the aesthetic and artistic characteristics of Quranic civilization being very challenging, trying to explain the topic from a personal point of view in the framework of Risale-i Nur would be much more realistic. Therefore this study will attempt to explain the aesthetic and artistic characteristics that may concern the Quranic civilization as represented in the works of Risale-i Nur in terms of their goals, fundamentals, framework, criteria and consequences.

Key Words:

Quranic Civilization, aesthetics, art, beauty, Esmâ-i Hüsnâ, worshipping

*Sanat faaliyetleri,
dünyanın üç
yüzünden ilk
iki yüzüne yani
Allah'a ve esma-i
ilahi ile ahirete
bakan yüzlerine
dönük olarak
düzenlenmeli.
Fena ve zevale
maruz kalan ve
nefsin, hevânın
ve şeytanın
amaçlarına hizmet
eden üçüncü
yüzünün emrinde
olmamalı.*